

DIVI EVSE-
BII COGNOMEN-

TO PAMPHILI CAESAREAE PA-

LESTINAE EPISCOPI, OPERVM,

Tomus secundus, in quo sunt historicæ
lucubrationes.

CATALOGVM LIBRORVM,
Candidus Lector, uerba pagina, reperiet.

Tt

650

SYLLABVS LIBRORVM D. EVSE
BII, QVOS IN SECUNDVM TOMVM,
qui ad iugend & orationes aliquot comple
dijur, retulimus.

Historia Ecclesiastica libri decem, partim Rustino in nouem prioribus libris, partim Ioanne Christophorsono, libri ultimi, Interpret.

De Vita Constantini Magni Imper. Augusti, libri quatuor, Ioanne Portesio

interpret.

Oratio Constantini Magni in Synodo habita, eodem Ioanne Portesio in
terprete.

Panegyricus de Laudibus Constantini Magni, recens editus interprete Io
anne Christophorsono Anglo.

Chronicon Eusebii, quod Diuus Hieronymus transtulit.

Chronicon D. Hieronymi Presbyteri, cum Paralipomenis.

Prosperi Aquitanici.

Matthiae Palmerij Florentini.

Matthiae Palmerij Pisani. Item duorum quorundam doctrina & fidei in
gnium virorum, qui res gestas usq; ad annum 1559, prescripsierunt.

Accessit in hac editione, ἀπονεών breuissima rerum quarundam memo
rabilium, quae ab anno 1559, usque ad hunc annum 1570, in Repub. &
Ecclesia contigerunt, una cum Praetatione de ratione legendi cum fru
ctu historiam Ecclesiasticam.

I O H.

651

IOH. IACOBI GRY
NAE I, IN HISTORIAM ECCLESIA
STICAM D. EUSEBII COGNOMEN
to Pamphili, Episcopi Cesariensis,лагоге.

Xtat apud Thucydidem in primo libro de bellō Peloponnesiaco, gratis accusatio negligentia vulgi in retinenda memoria res in Repub. pra
clare uel securi gestarum, quod ea non modo il
lustrium virorum consilia, dicta & gesta perpe
tue obliuioni mandare, sed etiam multorum er
rorum & fabularum materiam suggestere uidea
tur, sicut hæc illius uerba monent: οἱ γῆρατοι
τοῖς ἀνδράσι τοῦ πόλεων πεποιησαν, καὶ τοῦ θεοῦ πεποιησαν οὐαῖς
ἀνδρίσις κατεύθυνται εἰς ἀλλήλους διζενούντας. Eius autem
negligentia causa nimis uerè paulo pōst his uerbis exponit eleganti hoc
epiphonemate: ὅταν ἀπλάνητος οὐκ εἴη μάλισται ηγεμόνης η ἀλλέας. Οὐδὲ μὲν εἰ
ματικῶν πεποιησαν. Atqui cum Historia sit, scilicet M. Tullio Cicerone. (et) eius
temporum lux ueritatis, uita memorie, magistra uite, nūcia uetus uatis, dan
da imprimis me iudice, opera erat, ipsiis quidem Historiographis, ut ne qui
dem latrum unguum à legibus historiae, omnium eruditorum iudicij comp
probatis, discederent: his uero qui Theatrum illud uita, occupationumq
humanarum, (quod in historia uelut lucidissimo in speculo spectandum
cuiq; proponitur,) intueri cum fructu cupiunt, optima queq; ad usum ap
teuti transierint. Postulant autem leges historie illam præcipue uitrem
quam Plato his uerbis commendat: ἀλλά τέ φροντιστούντις μελέτην η τοῦ
πολέμου. Oporet enim historicum sapientem esse. Sapientia uero ut
idem Philosophus censuit ἀλλά τέ φροντιστούντις. Deinde, ut temporis &
ordinis sit obseruantissimus, ut ne pessimis consultoribus favore & liuore
exceccatus, suam sententiam non sine præiudicio exosa partis, interponat
Historiographus. Postremo, ut fide optima, perspicuo & concinno oratio
nis genere, argumentum historicum, quod tractandum sulcepereunt, descri
bant, & ad omnem posteritatem, ueluti monumētum uirtutis, transmittant.
Rerum etiam, quarum copia cornu secundissimum historia suppeditat
soler, uetus, uarietasq; & præstantia, postulare uidentur, ne quis illotis mani
bus & nullo iudicio præditus, temerè in hocce Theatrum historicum irrum
pat. Opus enim est singulari prudentia, in rerum delectu: industria, in ea
rum usu: memoria, in earundem repetitione. Quemadmodum Pictores e
gregi, numeroli & in coloribus feueri, ut ait quidam, circa τετράγωνα potissi
mum occupati, ea suis natu:isq; coloribus ad uitium. (ut ars emula naturæ
deprehendatur,) delineare & depingere satagunt: Emblematata autem a
spergunt obiter molliiq; brachio uelut πάρφυρα alterius tæti: Ita Historiogra
phi, qui nominis officioq; suo satis sacre studient, methodo & oratione bo
na, illud solum describunt, quod aeternæ hominum memorie consecrare
decreuerunt: ceteraque quæ obiter incidunt perfunctoriæ πάρφυρα πάρφυρα
attingunt. Ruris sicuti elegantis aliquiū imaginis inspectores, qui πάρ
φυρα, quam uocant, exercitati sunt, longè maiori uoluptate afficiuntur,

T. 2 quam

quam ceteri qui sine iudicio variis colores magis mirantur, quam evanescentes & emblemata obiter alpera magis suscipiunt, quam proportionem decus, usum formamq; partium singularum: Ita qui nrae historiae accurate expendit, & ea ubiq; studiosè obseruat, non tantum ex rerum varietate incredibilem uoluptatem, sed etiam ex eorum delectu fructum ubertimum, percipiet. Hæc, cum paucis admodum Scriptoribus & Lectoribus veteris historiae cordi essent, fecere, ut illi quidem non raro commentitia pro ueris confusa, pro distinctis & separatis: peregrina, pro naturis & propriis, tradereh: hi uero citra iudicium & delectum, falsa tanquam uera, & contra uera tanquam falsa: inutilia, tanquam apprime utilia & necessaria, ueluti per illorum manus tradita, acciperent. Ea res & historicos quosdam suo præconio, & historiæ Canditatos fructū, (quem perciperé alia ex historia ueteri potuerint, siquidem in ea ritè uerati fuissent,) non raro, nisi totus fallor, fraudauit. Huic malo nulla alia re, quam iudicio qd; nrae, quam Cræci uocant, occurrit. Hac enim docet, quid præcipue, Scriptori & Lectori in veteri historia cum sacra tum profana, obseruantur. In eo enim par utriusque Historiographi nimis & Polyhistoris ratio est, quod ille, easlibi methodo & fide optima commemoranda censet, quæ & describenda suscepit, & Lector studios probe cognoscere cupit. Verum enim uero si scriptor suo non faciens officio, sine delectu quælibet in uulgo sparsa, literis mandauit, & congeriem narrationum potius, quam Methodicam historiam exhibuit: superest ut Lector è multis, optima & certissima deligat, & ex his prudenter alia, (qua forte omnia ab auctore sunt, colligat, & fulta aure fabulosa & incerta praetereat, sicutamen ut ne calculi præuent cognitionem, ne uero non statim arrident fastidiosas aspernetur.) Duo autem sunt in uniuersum, quæ in omni historia præcipue & primò spectanda, & ad qua extera omnia obseruatione digna, referenda sunt, & nrae ieronimi uidelicet ac Res ipsa de qua agitur. De utroque, proposito historie Ecclesiastice exemplo, citius auctor est Eusebius, quid sit uel probandum uel exigendum, ostendere paucis qd; auctoribus, constitutum est.

Quæ sint in Exegesi historia Ecclesiastica obseruanda, initio ostendimus, & ea ad certa quedam legha referemus.

Ante omnia genus orationis, quo Eusebius in describenda Ecclesiæ historia usus est, accurate considerandum erit. Qui historiam prophanam descripsere, operam imprimit dederunt, ut opimo & purissimo orationis genere uenterunt. Atqui cum in sacra historia, nulla dicendi scribendi ratio melior sit, ea, qua Spiritus sanctus uetus est, recte factum est ab Eusebio & alijs sacris Scriptoribus, quod eam libi quoad eius fieri potest imitandam iudicauerunt. Nec enim fas erat peregrino sermonis genere uti, cum licet Spiritus sancti lingua & phrases imitari.

Illud etiam in Ecclesiastica historia Eusebius non est prætererundum, è quibus Auctoribus desumuntur sint narrationes iste omnes. Huius obseruationis causa est, quod alia diuersitas illa sermonis & quarundam narrationum & sententiarum commode conciliari non potest, nisi quis studio & industria Eusebij nostri, è multis Scriptoribus unum quoddam ueluti corpus historiae Ecclesiasticae conglutinare esse cogitet. Vt enim Plutarchus Cheroneus, medullam historiae Graecæ & Romanæ in Parallelis, ex Thucydidis, T,

Phisisti, Theopompi, Histri, Iobgi, Aristotelis, Timonidis, Ephori, Ctesibii, Hermippi, Marfy & aliorum uoluminibus, consilio optimo parique successu collegit: Ita Eusebius noster candide fatetur se partim quæ auctoribus cognoverat, partim quæ à Iosepho, Clemente, Irenzo, Iustino Philosopho & Martre, Dionyso Alexandrinio, Origene & alijs memoris prodita erant, historico huic operi inseruisse. ne quis forte obincaret, alienis plurimis instar Aelopice cornicula tantum uirum uel eunditasse, & aliorū narrations tanquam suas obtrusisse legendas.

11.

De certitudine etiam & evidentiâ istarum Narrationum, istud annotare liber, maximam earum partem uel testimoniis Apostolorum, uel alioqui fide dignissimorum ueteris Ecclesiæ Doctorum suffragijs, nitit. Ut igitur temerari & Christiana modestia alienum fore, pleraq; tanquam falsa aut aliquin suspicta, exigitare, & Sardonio istu profequi: Ita non admodum confutum fore, cura delectu eodem omnia loco habere & amplecti, cum & uaria sint quæ in historia obseruare licet, & in his alia alijs usu & dignitate sint referenda. Moneo id propter eos, qui uel omnia ex alto in illis historiis tanquam fabulosa derident, uel omnia temerari & sine iudicio probant, cum multa historici non tam probanda, quam exigenda, propo- nant. Habet sacra fœtus utriusq; Testamenti historia, non sine causa maxima, illud *κατά την ιστορίαν*, ut n̄ h̄l non in ea certum, utile, laudabile præcipiat, nihil non uenissimum sit. Tanta auictoritas, & earum narrationum Ecclesiæcarum non est. Itaç in his non raro licet, *πάντες*, & ad normam uei bi Dei singulare referre, ut quid de unoquoq; statuendum sit certò intelligamus.

Porro quod attinet Res ipsas quæ gesta sunt in Ecclesia Chilii, seculis aliquor post Dominum & Seruatois nostri Iesu Christi incarnationem, eas noster Eusebius secundum mensuram donationis Christi ita descripsit, ut quæ præcipue ac propria essent historiæ Christianæ, non prætermitteret. Inter haec, obseruanda mihi uidentur omnia illa, quæ mox subiungam.

1.

Quid sit Ecclesia. Cum enim Ecclesia historiam descripserit, quid ea sit operapremium erit proboscire. Constat autem omnibus Orthodoxis, Ecclesiam Christianam esse sanctam & catholicam communionem sanctorum, qui per lauacrum regenerationis & renovationis Christo inferti, ipsius uelut mystici electorum capituli membra sunt uiua, & amplectuntur integrum legis & Euangelij doctrinam, seruantes legittimum Sacramentum uatum, ac operante in ipsis Dei spiritu & uelle & perficere, præstant fideli obedientiam, ut Dei cuius gratuito beneficio in Christo iustificati sunt, nomen sanctificetur. Ceterum in militantis Ecclesiæ externa & Politica focietate, multi sunt uocati, sed non omnes electi, nec omnes sunt uiua Christi membra, sicut testatur Christus in Parabolis de Zizania & de sagena in mare missa.

11.

Illud extra controversiam apud omnes pios esse debet, *τι καὶ τι παραβολὴν* ecclesiæ Philosophie, quam Christus Dominus noster ē sibi aeterni patris protulit, nusquam rectius ueriusque expressam & traditam, quam in libris Prophetarum & Apostolorum. Ergo ex his reportanda, & importanda est Theologia, ut alibi sapienter moneret D. Hilarius. Verum enim uero cum iuxta uetus proverbum, *πορεύεσθαι παραβολὴν*, magnopere proderit antithesis ecclesiæ doctrinae.

& opinionum quas ex multorum libris in hanc historiam transtulit Eusebius. Prolixè enim ostendit fanaticorum quorundam hominum somnis & deliramenta, ab Orthodoxis Ecclesie doctoribus, constanter & utere, sed non adiutori, confutata esse. Moverunt enim illi de omnibus sere locis communibus Theologicis, quæstiones & controversias, De uno aut pluribus Principijs: De Materia ingenita: De Christo Deo & homine: De Tribus in sacra fætua Trinitate Personis: De homine: De interitu & resuscitatione animarum & corporum: De causa malitiae: De Libero arbitrio: De penitentia & satisfactione canonica: De Disciplina Ecclesie: De recipiendis lapsis: De haereticorum Baptismo & haereticis rebaptizandis: De incarnatione Christi & alijs capitibus Religionis. Nullum enim fuit quod nondabólica ~~et~~ ^{et} conuelleret conata sit.

I I .

Quæ Sacramenta & qui ritus in usu fuerint apud Christianos veteres. Duorum Sacmentorum meminit Eusebius, Baptismi uidelicet & Cœnæ Dominicæ. De Baptismo uariorum quæstiones olim mota sunt, sicut in historiae Dionysio Alexandrino & Cornelio urbis Roma Episcopo, refertur Eusebius. Cœnam Dominicam, publicè in Ecclesiæ & priuatim in alijs distributam esse, passim indicat. Obseruandum autem est qui nam & quas ob causas uel nimium, uel minimum Sacmentis noui Testamento tribuerint. De ritibus, qui uel bono, uel malo, uel nullo consilio in Ecclesiæ introducti sunt, Eusebius multis in locis differit, & exempla auctores ep̄ ceremoniarum recenset. Norat homo sapiens, uitam hanc sine ordine & ceremonijs recte institui non posse, sed eas tamen non superstitione, sed ~~in~~ ^{ad} quaeritur quæ in Ecclesiæ seruire debere, statuebat sine prædictio libertatis Christianæ, quæ tamen non debet in carnis licentiam degenerare.

I I I .

Quæ fuerint controversiae Ecclesiasticae cum ante tempora Eusebii, tum ipsius ætate. Non loquor de haereticorum certaminibus, sed de Sacerdotum quorundam Episcoporum & Doctorum circa quæstiones quædam, concertationibus, quas Deus non sine consilio in Ecclesiæ exorit & in utramque partem agitari permisit, ut lux ueritatis illustrior ista quoq; ratione fieret. Nota sunt quæstiones de Paschæ celebratione, De Rebaptizandis qui haeresi uale dixerant. De Nouatianis recipiendis. De lapsis in confessione & alijs. Manifestum est nunquam defuisse certamina Ecclesiæ, quædam Deus, qui sapientiam, bonitatemq; & potentiam suam hac ratione egregie commendauit. In bonum Ecclesiæ conuertit, cum ieiunij dissoluta ut at ille, fidei conuarianti non tolleret, nec disputationes de una alijs quæstione, unitatis uinculum dissoluerent. Quasi uero Ecclesia Hipponeñs, Christi Ecclesia non fuerit, propterea quod eius uigilansissimus Antistes Diuus Aurelius Augustinus, in quibusdam cum Beato Hieronymo non faceret. At non Paulus Apostolus, Petrum collegam suum non recto pede incederet in Euangelio Christi, acusauit. Sed hæc missa facio, argumentum conclamatæ deploratæq; causa.

V.

Quæ fuerint illustres præ ceteris in toto terrarum orbe Ecclesiæ. Docet hęc obseruatio, mirando & inenarrabil modo brevi temporis decursu, multiplicatam & propagatam esse societatem filiorum Dei, & contra Diaboli & Mundi iniurias & imprecisiones, mirabiliter conseruatam esse. In Orientece

re celeberrimæ Ecclesiæ fuerunt, Hierosolymitana, in Iudea: Caſariensis, in Palæstina: Antiochenæ, in Syria: Alexandrina in Aegypto: Ephesina in Asia minore: Corinthiana, in Achaea & aliæ multæ in alijs regnis & provincijs. In Europa & occidente celebratæ fuerunt, Cōstantinopolitana in Thracia: Romana, in Italia: Mediolanensis, in Insubria: Cordubensis, in Hispania: Viennensis & Lugdunensis in Gallia & ceteræ. Catalogum hunc clavisimorum Ecclefiarum, quis, quoq; sine lachrymis in hoc Eusebii volumi ne intuetur, præsertim si, quid efficerit Mahumetes, diligenter cogiter.

VI.

Quæ fuerint hospitia, quæ sedes militantis Ecclesiæ. Ex catalogo præcipiatur Ecclesiæ colligi potest, quibus in partibus & locis orbis terrarum, hospitia, in hoc mundo exulans a patria Christi Ecclesiæ habuerit, & quod Religio Christiana Rebus publ. plurimū semper profuerit, nunquam obfuerit, sicut Historicus noster his uerbis indicat: *καὶ οὐκ εἰς πλεῖστον πράγμα τὸ πάντα τὰ ἔργα τοῦ κορυφαῖον οὐ πορεύεται οὐδὲ γένεται τὸ πράγμα τοῦ πάντα τῶν πράγματων τοῦ πολιτικοῦ τοῦ δημοσίου τοῦ δημοσίου πράγματος, αὐτὸς τε ταῦτα πολλὰ πάντα τὰ πράγματα τοῦ πολιτικοῦ τοῦ δημοσίου πράγματος, αὐτὸς ταῦτα πάντα τὰ πράγματα τοῦ δημοσίου πράγματος, αὐτὸς ταῦτα πάντα τὰ πράγματα τοῦ δημοσίου πράγματος.* Vtinam uero istud diligenter & sapè cogarent Monarchæ & Principes, ad quorum pedes prouoluta facens Ecclesiæ hospitium tranquillum supplex peti, minus haud dubie duri erga illam forent, & nutritios Ecclesiæ portius, quam hostes esse malent.

VII.

Quæ fuerint Episcoporum Orthodoxorum, nomina, successiones, uirtutes, dicta, facta, errata, obseruandum erit. Meminit Eusebius suorum in Ecclesia Caſariensi prædecessorum, Polycarpī Smyrnæ Episcopi, Polycratis Ephesini, Romana Ecclesiæ Episcoporum, Irenæi Lugdunensis & aliorum plurimorum uirtute & sapientia præstantium Episcoporum. Historicus Ecclesiæ Doctorum memoriam repetentes, gratias agamus Filio Dei Domino nostro Iesu Christo, quod is ad dexteram Dei sedens, dona dat hominibus, Prophetas, Euangelistas, pastores & doctores: & eundem ardenter si gemitibus ac uotis precemur ut nostra quoq; memoria habeamus, qui uere sint hominum pescatores, & salutaria Dei organa.

VIII.

Et quia *παλινότητα*, de Regum successionebus, de Regnorum periodis, de ubi ac prouinciarum statu, de Bello & Pace & de alijs rebus non raro Ecclesiastis permista sunt, illa diligenter ab Ecclesiastis & Theologis secerenda erunt, & quem habeant usum obseruandum. De Bello lucido & excidio urbis sanctæ, De Persecutorum Ecclesiæ tragico interitus necesse est Historiographum quedam, suo insituto seruientia, addere.

IX.

Qui fuerint Ecclesiæ hostes, & quibus armis & machinis eam oppugnauerint. Inter hostes Ecclesiæ, Haereticos & Schismaticsos. Tyrannos & eorum satellites, Hypocritas & alias pestes generis humani, referendos nihil dubito. Haeretici fuerunt, qui doctrinā & unitatem Ecclesiæ obliterare & scindere conati sunt. Simon Magus, Ebion, Cerinthus, Menander, Paulus Samosatenis, Sabellius, Arius, & complures alijs. Tyranni & Persecutores fidelium exitere, Nero, C. Caligula, Domitianus, Diocletianus, Maximinus, Maxentius, Licinius, & alijs quorum mentionem fecit Eusebius. Istorum historiam legentes, precemur Deum æternum patrem D. nostri Iesu Christi, ut &

656 IN HIST. ECCLES. EVSEB. PRAEFAT.
ut & ora pseudoprophetarum obturare, & Tyrannorum gladios retundere
dignetur, quo & respirare Ecclesia, & uocem Euangelij incorruptam per-
petuo sonare, queat.

X.

Qua ratione hereses conuictæ, & schismata sublata sint. Testatur Eusebius, professione uerè doctring, officijs dilectionis, cum in disputationibus (quas uel iuria uoce haberunt, uel literis mandauerunt) tum in Synodis laborasse sanctos illos Episcopos, in hæresib[us] conuincendis & farcienda pace Ecclesie. Notandum igit[ur] quid in Synodis Oecumenicis aut Prouincialibus præcipue factitium sit, quo consilio, ubi, quando, a quibus, quo successu indicite & celebratæ sint Synodi.

XI.

Quo pacto Persecutiones & aduersaria omnia, Ecclesia superauerit. Quum sciret ecclesia uirtutem Christi in nostra infirmitate perficiendam, precibus, tollerantia malorum, patientia, (pe futura liberationis seipsum sustentans & erigens, placidam tentationum experta, spiritualia arma carnalibus praetulit.

XII.

Quo tempore res maxime in ecclesia & Repub. geste sint, unde initium historiæ Scriptor sumerit, & quo usq[ue] eam deduxerit. Non temere historia, teltis temporum & nuncia uetus dicitur. Proinde utile imprimis eni[us] Χρονολογια (que in margine historiæ Ecclesiastica addita est.) sapienti, & diligenter obseruare quo tempore florerit ecclesia & sua haberuit halcyonia, & quo tempore persecucionis & aliorum malorum procellis duriter conculta & qualata sit. Eusebius noster historiam suam exorsus est à nativitate Christi tempore, & eam deduxit usq[ue] ad postremum annum imperii Constantini Magni. Quod si igit[ur] decem historiæ Ecclesiastice libros, Lector studiosus coniunxit cum 4. lib. de uita Constantini, historiam annorum 340, continere deprehendet.

XIII.

Qui fuerint sancti Martyres & Confessores in primitua, quam uocant, Ecclesia, & quos agones illi Christi causa sustinuerint & superauerint. De his liber testimonium Ecclesiarum Gallicanarum Lugdunensis & Vienensis adscribere, quod apud Eusebium nostrum in lib. 5. his uerbis expostum est: Νικηφορος προσ θεον επιλύτης ἐγένετο αὐτός, καὶ επειδή τοις προστηλοῦσαν, μετ' εργίων εἰχόμενος προσ θεον, μὲν περιτελεῖσθαι τοιν την αὔτην, αἱ τετραγενεῖς ἀπόλεσμα, αἱ δὲ χρεῖαι τοις εργάταις την ὁμοίων τοις ἔργοιν.

Hæc & alia ista que exposui cognata, in historia Eusebiana, obseruanda uidentur. Nec dubito cordatos Lectores aiores fore Eusebium, quæ & veritas & propria de a suspicione Arianismi iampridè absoluenter, ut emulsi ob-
iectere Eusebius noster illud Theognidis distichon optimo iure posse:

Μαυενταντούσιοι πολοι οὐκανοι οὐδὲ κακοὶ εἰδοι,
απειδομένοις τοιν εὐθυμηροι εἰναιται.

RUFFINVS CRO-
matio S. D.

BRITORVM dicunt esse medicorum, ubi immunitate urbis
uel regionibus generales uiderint morbos, prouidere aliquod
medicamenta uel poenit genus, quo præmuniti homines, ab im-
minentibus defendantur exitio. Quod tu quoque uenerande pater
Chromati medicinae exequens genus, tempore quo diruptis Ita-
lia claustris ab Alarico duce Gothorum, se pestifer morbis in Gothis
fudit, & agros, armenta, uiros longè lateq[ue] uastavit, populis tibi
a Deo commissis ferale exitiū aliquod remedium quærens, per
quod ægræ mentes ab ingruentis mali contagione subtrahæ, melioribus occupatæ
fiudij tenebentur, infungis mihi, ut Ecclesiasticam historiā, quā uir eruditissimus Eu-
sebius Cœfariensis Graco sermone conscripti, in Latinum uertam: cuius lectione a-
nimus audiencium uinctus, dum notitiam rerum gesfarum audius petit, obliuio-
nen quodammodo malorum que gererentur acciperet. A quo ego opere cum ex-
calare in uelle, ut poterit inferior & impar, & qui in tam multis annis ulum Latini
sermonis amitterim, confideraui quod non absque aliquo apostolice institutionis or-
dine nobis ita præcereres. Nam & cum Dominus aliquando chirurgenibus in deser-
to auditorum turbis, dixisset ad apostolos, Date eis uos mandare: Philippus unus
ex apostolis intelligens, eo magis splendore diuinæ uirtutis insignia, si minimorum
quorumque ministerij explerentur, non protulit panes apostolica reconditos
per, sed puerulum adeste dicit, habentem quinque panes, & duos pisces. Quem ue-
re cuncte exculsan, addecit, Sed hæc quid sunt inter tantos: quo magis in angulis o-
pibus & desperatis clara fieret diuina potentia. Sciens ergo ex illis te quoque descen-
dere disciplinis, recordatus quid Philippi fortassis exemplo, ubi pascendi turbas
tempus uidi, puerulum subrogaueris, qui panes quidem quinque sic ut acceperebat,
duplicatos adhibebet, ad explendum tame Euangelicum sacramentum, proprio la-
bore captos adderet etiam pesciculos duos, aggressus sum exequi ut potui, quod pre-
cepertas: certus quod excusabili imperiis nostræ culpas, præcipientis autoritas. Si-
cundum sanè est, quod decimus liber huius operis in Graeco, quoniam perparum ha-
bebat in rebus gestis, per reliqua omnia in Episcoporum Panegyricis tractariibus ni-
hil ad scientiam rerum conferuentibus occupatus, omisitis quæ videbantur superflua,
historie si quid habuit, non coniunxit libro, & in ipso Eusebij narrationis dedi-
mus finem. Decimum uero & undecimum librum nos conscripimus, partim ex ma-
jorum traditionibus, partim ex his que nostra iam memoria comprehenderat: & e-
os uel duos pesciculos supra scriptis panibus addidimus. Quos si tu probaueris,
mine opus res in Ecclesia gestas à Salvatoris ascensione, & deinceps No-
stri uero duo libelli à temporibus Constantini post per-
secutionem, uique ad obitum Theo-
dosi Augusti.

Decimus Euse-
bij in Graeco.

VU EVSEBII

EVSEBII PAMPHI
L I C A E S A R I E N S I S E P I S C O P I
E C C L E S I A S T I C A E H I S T O R I A E
Liber Primus, Ruffino Aquilicensi interprete.

O O E M I V M.

V
S
I
g
e
c
E

Successiones sanctorum apostolorum, & tempora quæ Saluatoris nostro ad nos usq[ue] decursa sunt, quæ & quælia in his erga Ecclesiæ statum gesta sunt: qui etiam ingens uitri in locis maximè celebratis, Ecclesiæ profuerunt: vel qui singulis quibusq[ue] temporibus, seu scribendo, seu docendo uerbi Deinobiliter adfruxere: quiq[ue] etiæ uel quanti, uel quâdo noua cōtrareligione dogmata proferentes, ad profundum erroris studio contentious delapsi, falsa scientia autores præceptoresq[ue] professi sunt, passim uelut lupi graues gregem Christi lacerantes. Necnon & ea mala, quæ Iudeorum gentem pro infideliis, quas aduersus Saluatorē moliti sunt, vastauerunt: quibus etiam modis, & quoties, quibusq[ue] temporibus doctrina Christi & sermo diuinus à Genitilibus impugnatus est: quantiq[ue] his tempestatibus usque ad suppliciorum patientiam, & profusionem sanguinis pro uerbi Dei uertitatem certarunt: sed & martyria nostris suscepimus temporibus, atq[ue] in his Domini & Saluatoris nostri erga singulos quoq[ue] unicum clementissimumq[ue] subsidium scribere mihi uolenti non altunde sumendum uidetur exordium, quam ab ipsa Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi præfentia corporali. Sed mihi quæ oueniam dari. Confiteor namque, quod in hoc opere uiribus nostris maiora tentamus, ut & fideliter, & integre, que sunt gelata, tiarremus, & rudem, ac nulliferè nostrorum digressam uiam huiuscmodi itineris, primi audeamus incedere. Et licet Deum ducem futurum, Dominus Saluatoris nostri certum sim nobis auctuaria suffragia, hominum tamen nūlla, quibus possumus inniti, conspicimus præcellentes uestigia: nisi quod sparsim singulorum quorumq[ue] temporum, seu rerum gestarum, ad nos usq[ue] indicia monumenta transmissa sunt: è quibus quædam nobis luminum faces, uelut in obscurato politus, eminus accenduntur: & tāquam à sublimi specula, quæ nos gressum tendere oporteat, ac uiam uerbi absq[ue] errore dirigere, eorum iocibus admونemur. Quacunq[ue] ergo proposito operi conuenire credidimus, ex his quæ illi sparsim memorauerant eligentes, ac ueluti è rationalibus campus doctorum floculos decerpentes, historica narratione in unum corpus redigere & coagmentare, tentauimus: fatis abundeq[ue] gratum putantes, & si non omnium nobilissimorum, certe Saluatoris nostri apostolorum successiones celebrioribus quibusq[ue] Ecclesijs traditas in unum colligere, atq[ue] in ordinem modumq[ue] diriger. Opus autem mihi per necessarium uideor assumptissimum, eo magis quod(ut superius dixi) neminem Ecclesiasticum dunt taxat scriptorem, ad hanc partem narrationis animund ac dieciles competitio. In quo illud etiam spero, quod & utilitatis plurimum ex rerum gefarum cognitione studiosis quibusq[ue] noster hic conferat labor. Quamuis iam de his ipsis nonnulla etiam in Chronicis, id est, in eo opere, quod de temporum tra-

LIBER PRIMVS:

rum ratione conscripsimus, breuiter succinctèq[ue] perstrinxerim : plenius tamen opus à
men in praesenti opere singulorum narrationem aperire tentabimus. Incipit Hieronymus la-
piet ergo mihi sermo ab ipso domino, sicut protulimus, Christo. Verum quia tunc iversum.
Chrifianorum res gestas scribere proponimus, consequēs uidetur ut pri-
us, uel unde hoc genus hominum ducat exordium, uel quid nominis ipsi-
us confineat ratio, ex cuius gens ista uel populus appellatione censetur, et
petentes paulo altius exponamus.

Scholia in Proœmium.

In hoc Proemio hec ordine traditæ Eusebius. 1. Qæ sint cum in doctrina, tum in ipsa Ecclesiæ eiusq; cum uisus tunc putriæ membris & nascitur cum Paulo Apolo loquar) & deniq; in holi- bus Ecclesiæ conferenda. 2. Docet initium hikiorum sumendum ab incarnatione Christi tem- pore. 3. Qam fieri res operata & difficilis Ecclesiadicam historiam describere, ex eo colligit quod nemo eius descriptionem aggreffus uidetur. 4. Necessarium tam esse ostendit.

1. De diabolo in Christo naturis commonuctio. 2. De nominibus Salvatoris breuis institutio. 3. Assertio ueritatis doctrinae Christianae, in qua
nouitatis calamitatem resellit. Cap. I.

Igitur quoniam Christus duplice modo constat, & diuina in eo partita, pedes humana, quam pro nostra salute suscepit, habentur: & ita deum perfectum nobis narratio dirigitur, si a capite, id est a uniuersitate eius uestro sumamus exordium: per quod Christianorum, quae gens nouella appellatio creditur, antiquitas & nobilis pariter ostenditur. Genus ergo Christi, & ipsius substantiam, & eius naturam proferre ac pandere, nullus sermo sufficit. Siquidem etiam diuinum de eo ita pronunciat oraculum, dicens: Generationem eius quis enarrabit? Sed & alibi coelestibus nichilominus de eo uocibus ita refertur. Quia nemo nouit filium, nisi pater: sed neque patrem qui nouit, nisi filius. Solus ergo ille qui genuit, nosse dicatur filium pater. Et sine dubio existet ceteros à discutiendo notitia, qui ad unum solum patrem filij scientiam reuocavit. Hic ergo in his uoluminibus, qua diuina spiritu conscripta & creditur, lux æterna, & ante mundi initium semper fuisse prædictarum, intellectualis sapientia quoq[ue] substantialis, & uerbum uitium in principio apud patrem, & Deus uerbum subfructu se narratur. Quis ergo poterit eum, qui ante omnem creaturam uisibilem atque inservibilem semper fuisse, & initio iam fuisse ex ipso patre natus; & cum patre sempiternis extitisse describitur, fermone comprehendere? Quis omnium coelestium, immortalium diuinorumque uirtutum Domini nunc & ducem ac principem coelestis militiae, & magni consilii angelum, voluntatis paterna efficaciam, quem cum patre omnia que sunt, creasse & condidisse constat, ut uerum filium & unicunquum, & omnium qua creatu sunt Dominum & regem ac dominatorem paterna uirtute & potestate cuncta moderantem, ueribus explicet nisi quod ad intelligentiam plenitudinis eius, & per secretiora & mystica diuinorum uoluminum informantrum eloqua. Iohannes denique spiritu Dei repletus. In principio, inquit, erat uerbum, & uerbum erat apud Deum & Deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sed & Moyesus, maximus & uetusissimus prophetarum, multis autem scedula hæc eadem protestatus, cum ecclési inspiratus originem mundi, & rerum initia de eo plenius aperiret, conditorem omnium patrem cū filio, my C. filio creator pater. V. i. scitici.

*in cuius, my-
sticis ator pater.*